

enige gegevens die wij bezitten) meer dan driehonderdzeventigduizend arbeiders.¹ Van hen waren toen honderdvijf-en-dertigduizend werkzaam in bedrijven of bedrijfstakken, de mijnbouw bijvoorbeeld, die door de *Rüstungsinspektion* van speciaal belang geacht werden. Kortweg kan men stellen dat in de zomer van '42 ruim één derde van de in de industrie werkzame arbeiders bonloze bijvoeding kreeg; dat feit hield overigens de erkenning in dat de verhoogde rantsoenen die men bij zware, zeer zware of langdurige arbeid ontving, niet voldoende waren om de arbeidskracht op peil te houden.

Een niet onaanzienlijk deel van de werkende bevolking had recht op die verhoogde rantsoenen: in '43 bijna zeshonderdduizend personen, van wie ruim vierhonderdduizend gerekend werden, 'zeer zware arbeid' te verrichten. Nog andere groepen kregen meer dan de 'normale verbruiker' die wij in de aanhef van dit hoofdstuk introduceerden. Om te beginnen, maar dan louter naar verhouding, de kinderen; zij ontvingen rantsoenen die hun voeding beter op peil hielden dan die van de volwassenen. De rantsoenen voor kinderen van 0 tot 3 jaar waren (dit alles uiteraard tot de hongerwinter begon) ongeveer gelijk aan wat kinderen van die leeftijd volgens medische normen aan voedselwaarden dienden te krijgen, en die voor kinderen van 4 tot 14 jaar en van 14 tot 20 jaar lagen maar weinig beneden die normen. Maar kwamen die relatief verhoogde rantsoenen inderdaad steeds bij de kinderen terecht? In menig gezin werden zij als een soort algemene reserve beschouwd waar de vader, als hij honger had, als eerste zijn toevlucht toe nam.

Ook zieken en zwangere vrouwen hadden recht op extra-rantsoenen. Die moesten door de behandelende huisarts aangevraagd worden; de aanvraag werd beoordeeld, in gemeenten die een eigen geneeskundige- en gezondheidsdienst hadden, door die dienst, elders door een vertrouwensarts van de inspectie van de volksgezondheid. Geschillen werden aan provinciale medische commissies voorgelegd. Wij hebben geen gegevens over de aantallen personen die in bepaalde perioden ziekenrantsoenen ontvingen maar er is aanleiding om te veronderstellen dat met de toekenning nogal ruim omgesprongen werd – dat was althans de conclusie die zich in de lente van '44 aan de hoofdinspecteur van de volksgezondheid, dr. C. Banning, opgedrongen had. Hij had vooral geconstateerd dat die ziekenrantsoenen, eenmaal toegekend, min of meer automatisch verlengd werden; het viel veel artsen blijkbaar moeilijk, die toekenning te doen beëindigen. De

¹ Bijna 70 000 porties kwamen daarbij uit de centrale keukens van de overheid.